

УДК 01:004.738.5+908(477)

Новий вектор розвитку краєзнавчих електронних ресурсів Національної історичної бібліотеки України: база даних «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення»

Волошінська Ніна Олександрівна,
завідувач сектору краєзнавчої роботи
науково-методичного відділу
Національної історичної бібліотеки України,
Україна, Київ

Анотація. У статті розглянуто важливість створення електронних бібліографічних ресурсів як результату обробки інформації різних видів і форм у бібліотечних установах, зокрема у галузі краєзнавства. Представлено базу даних «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» як новий вектор розвитку краєзнавчих електронних ресурсів НІБУ.

Ключові слова: Національна історична бібліотека України, краєзнавство, бібліографічний ресурс, інформаційний ресурс, база даних, Адміністративно-територіальний устрій України, Закон, об'єднана територіальна громада, користувачі.

Аннотация. В статье рассматривается важность создания электронных библиографических ресурсов в процессе обработки информации различных видов и форм в библиотеках, в том числе в области краеведения. Представлена база данных «Административно-территориальное устройство Украины. Изменения и дополнения» как новый вектор развития краеведческих электронных ресурсов НИБУ.

Ключевые слова: Национальная историческая библиотека Украины, краеведение, библиографический ресурс, информационный ресурс, база данных, Административно-территориальное устройство Украины, Закон, объединенная территориальная громада, пользователи.

Annotation. The article considers the importance of creation of electronic bibliographic sources in consequence of information data processing in library institutes in particular in the area of local studies. We also present the "Administrative-territorial division of Ukraine. Amendments and additions" database as a new development thrust of local electronic sources at NHLU.

Key words: National Historical Library of Ukraine, Local studies, Bibliographic source, Information resource, Database, Administrative-territorial division of Ukraine, Law, United territorial community, users.

Електронні бібліографічні продукти стали важливою складовою інформаційних ресурсів сучасної бібліотеки. Суспільство прагне постійно отримувати, аналізувати, набувати нові знання, тому перед бібліотечними установами постають виклики в необхідності напрацювання нових форм діяльності для створення та поширення відповідної змістовної інформації. Сучасні бібліотеки - інформаційні установи, які формують власні електронні бібліотечно-інформаційні ресурси і вони розглядаються як складова загального фонду бібліотеки. Важливим видом бібліографічних ресурсів є система так званих вторинних документів, які є результатом аналітико-синтетичної обробки інформації різних видів і форм. Їх створення особливо актуально у зв'язку зі збільшенням потоку інформації, тенденцією переведення масиву документів на електронні носії, необхідністю забезпечення її релевантності та комфортного доступу до інформаційних ресурсів з будь-якого місця у будь-який час.

Важливість проблеми впровадження нових інформаційних технологій як перспективного напрямку діяльності бібліотек України і, зокрема, системного розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів підтверджує велика кількість публікацій у фаховій пресі. Широке коло проблем бібліотечно-інформаційної галузі, зокрема електронних бібліографічних ресурсів розглядалися в працях вітчизняних бібліографознавців: Г. В. Шемаєвої [13], Л. О. Пономаренко [7], Г. М. Швецової-Водки [12] та ін.

Аналіз публікацій свідчить про необхідність розробки та створення інформаційно-бібліографічних електронних ресурсів, які поповнюють фонди бібліотек електронними документами, сприяють інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек різних типів і форм власності. Як зазначає Г. В. Шемаєва, бібліотека у нових умовах є агрегатом інформаційного потоку не тільки наукових публікацій, але й інших електронних каналів і засобів наукових комунікацій [13, с. 31].

Концепція розвитку Національної історичної бібліотеки України (далі – НІБУ, Бібліотека) на період до 2020 року визначає інформаційні ресурси Бібліотеки як стратегічну складову усієї ресурсної бази бібліотек держави, тому наукове опрацювання документних масивів, оперативне й повне висвітлення результатів аналітико-синтетичної обробки інформації є пріоритетним напрямом діяльності Бібліотеки [5].

Оскільки НІБУ виконує функцію методичного центру в галузі історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності і наукової бібліографії з історії України, мова йтиме саме про краєзнавчі інформаційні ресурси, які представлені на головній сторінці сайту НІБУ, це спрощує доступ до них та оптимізує пошук необхідної інформації [11]. «Путівник по краєзнавчих веб-ресурсах бібліотек України» забезпечує швидкий і зручний централізований доступ до краєзнавчого контенту провідних бібліотек країни; щомісячні випуски «Книги з історії міст і сіл України» знайомлять з новими виданнями з історії населених пунктів України. Електронний ресурс «Історія міст і сіл України» став логічним продовженням корпоративного проекту, розпочатого зі створення зведеної картотеки з історії міст і сіл України ще у середині ХХ ст. Тепер цей проект отримав нове дихання завдяки впровадженню сучасних комп'ютерних технологій та АБІС у вигляді бази даних «Історія міст і сіл України» (далі – БД; Ресурс). При цьому, окрім вводу у БД ретроспективної інформації з карток, згаданий електронний ресурс поповнюється поточною інформацією нових досліджень з краєзнавства, містить аналітичні описи електронних документів, посилання на електронні версії документів. В

розроблених методичних рекомендаціях для створення БД «Історія міст і сіл України» зазначено, що головним критерієм для формування бібліографічного запису в Ресурсі є конкретизація географічної складової, тобто чітке визначення адміністративно-територіальних параметрів (область, район тощо) за сучасним Адміністративно-територіальним устроєм (АТУ) України [6]. Але в процесі наповнення цього ресурсу краєзнавчою інформацією виникали проблеми, для розв'язання яких були необхідні нові методичні рішення. Це стосується населених пунктів, які змінювали свою назву кілька разів за час свого існування. Наприклад: місто, обласний центр Кіровоградської області на сьогоднішній день має назву Кропивницький; до 2016 р. місто мало назву Кіровоград, з 1934 по 1939 рр. – Кірово; з 1924-1934 рр. – Зінов'євськ, а з дня заснування у 1775 р. до 1924 р. – Єлисаветград. Тобто, місто за два століття було перейменовано п'ять разів. Але у документальних джерелах назва міста вказується відповідно до часового періоду, який описано у документі. Чи усі знають, що Зінов'євськ – це теперішній Кропивницький? Виникають проблеми і у процесі опрацювання наукових статей з краєзнавства, де дослідники, розглядаючи тему історії певного населеного пункту чи історичних подій, не зазначають сучасну назву населеного пункту або інші адміністративні одиниці за сучасним АТУ України. Уточнення цієї інформації забирає у каталогізаторів іноді дуже багато часу.

Територіальна організація українських земель відбувалась упродовж багатьох століть, адміністративно-територіальними одиницями поділу на українських землях в різні часи були: волості, воєводства, повіти, полки, сотні, курені, комітати (жупи), дистрикти, губернії, провінції, намісництва, округи, райони, області [2]. Сучасний адміністративно-територіальний устрій України також зазнає деяких змін. Верховною Радою та Урядом України було прийнято ряд законів та інших нормативних актів, які стосуються АТУ України: Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [9]; законопроект «Про засади адміністративно-територіального

устрою України» (на даний момент знаходиться на розгляді у ВРУ); так званий «декомунізаційний пакет законів» [10]. До речі, один з них – № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» – передбачає зміну назв топонімів, що мають комуністичне походження, тобто перейменування великої кількості населених пунктів, а згодом – сільських, селищних, районних, міських, обласних рад. Упродовж 2016 року ухвалено 13 постанов ВР, якими перейменовано 987 населених пунктів, зокрема, 32 міста, 58 смт, 897 селищ і сіл, а також 25 районів. Свої корективи в адміністративно-територіальній устрій внесли події 2014-2018 років на Сході України та у Криму і проведення операції Об'єднаних сил у частині Донецької та Луганської областей. На території нашої держави з'явилися тимчасово окуповані території – частина території України, яка контролюється Російською Федерацією внаслідок анексії Криму, а також, внаслідок війни на сході України, - окремі райони Донецької та Луганської областей[8].

Така кількість нової важливої інформації потребує упорядкування, у багатьох сферах діяльності існує необхідність швидкого доступу до відомостей про сучасну назву населеного пункту (після останнього перейменування), його статус чи підпорядкування. Сфера бібліотечної діяльності не є виключенням. Оскільки, одним з напрямів обслуговування користувачів у сучасних бібліотеках є виготовлення власних інформаційно-аналітичних продуктів, доступних у віддаленому доступі, працівниками науково-методичного відділу НІБУ було запропоновано створити Базу даних «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» як складову частину електронного довідково-пошукового апарату НІБУ а також як довідкової бази на допомогу бібліотечним фахівцям, які перебудовують чи створюють власні краєзнавчі ресурси. У БД передбачалося відображення інформації про поточні зміни в Адміністративно-територіальному устрої України такі як: перейменування, зміна статусу, меж чи підпорядкування

населених пунктів, а також утворення територіальних громад і входження до новостворених громад населених пунктів.

Був проведений аналіз наявної інформації і розроблене Положення про БД «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» відділу історичного краєзнавства (тепер – науково-методичного відділу) Національної історичної бібліотеки України та – Інструкцію зі створення бібліографічного запису у цій БД. Зазначимо, що відомості для створення записів у БД беруться лише з офіційних джерел (друкованих або електронних), таких як: «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник України», «Голос України», офіційний портал Верховної ради України, офіційні портали обласних рад народних депутатів, тощо. Допоки не опубліковано відповідну постанову чи рішення, інформація у БД не фіксується.

Щодо структури БД «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення»:

- ✓ БД містить реєстраційні записи на **кожен** з населених пунктів, який зазнав змін в частині адміністративно-територіального устрою. У цих записах зазначаються постанови і розпорядження органів влади, що містять інформацію про такі зміни (дата, номер, назва);
- ✓ запис структурований за полями бібліографічного опису у відповідності до формату UNIMARC, який використовується автоматизованою бібліотечно-інформаційною системою НІБУ.

Поповнення Ресурс новою інформацією відбувається регулярно, і на даний час можна прослідкувати історію адміністративних змін (якщо такі відбувались) одного населеного пункту за останні кілька років. На сьогодні БД «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» містить близько 1800 записів, з них 1230 стосуються перейменувань населених пунктів, районів, міських, районних, сільських рад та змін їх статусу або підпорядкування.

Наведемо приклади з БД, у яких відображено зміну і назви, і статусу, і підпорядкування населених пунктів:

[Про зміну та затвердження меж Бахмутського [Артемівського] району Донецької області] : Постанова Верховної Ради України «Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Донецької області, зміну і встановлення меж Артемівського району Донецької області» від 11.12.2014 № № 31-VIII // Відомості Верховної Ради. - 2015. - № 4. - С. 26.

Рубрики:

Виноградне, село -- Новоазовський район -- Донецька область -- не існує, увійшло до складу міста Маріуполь Донецька область

Піонерське, село -- Новоазовський район -- Донецька область -- не існує, увійшло до складу міста Маріуполь Донецька область

Приморське, село -- Новоазовський район -- Донецька область -- не існує, увійшло до складу міста Маріуполь Донецька область

Маріуполь, місто -- Донецька область

Пікузи, село -- Волноваський район -- Донецька область

Комінтернове, село - дивись також Пікузи, село -- Волноваський район -- Донецька область

Тельманівський район – дивись також Бойківський район -- Донецька область

Водяне, село -- Волноваський район -- Донецька область

Заїченко, село -- Волноваський район -- Донецька область

Лебединське, село -- Волноваський район -- Донецька область

Сопине, село -- Волноваський район -- Донецька область...

Анотація: *Верховна Рада України постановляє: ...Тимчасово, до переходу під контроль органів державної влади та органів місцевого самоврядування неконтрольованих ними населених пунктів Донецької області, змінити межі міста Маріуполь, Волноваського, Новоазовського та Тельманівського районів, збільшивши територію міста Маріуполь на 2282,7 гектара земель за рахунок передачі до його складу 2282,7 гектара земель Новоазовського району, що знаходяться у віданні Виноградненської сільської ради (в тому числі території села Виноградне, села Піонерське, села Приморське), збільшивши територію Волноваського району на 67841 гектар...*

Ресурс поповнюється записами, що містять відомості про утворення територіальних громад. Добровільне об'єднання територіальних громад (ОТГ) не призводить до зміни статусу населених пунктів, але ОТГ – нова

адміністративно-територіальна одиниця в Україні, адміністративним центром якої визначено місто (міська громада), селище міського типу (селищна громада) чи село (сільська громада). Загалом в Україні упродовж 2015-2018 років створено майже 700 об'єднаних територіальних громад. Такі дані вже частково (за надходженням) відображені у БД «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення». Вони доповнюють вже існуючу інформацію, що стосувалась перейменування. При цьому, запис про ОТГ містить відомості про юридичні підстави її створення (дата, номер рішення відповідної ради). Одночасно у «Географічній рубриці» зазначаються усі населені пункти, які на даний час увійшли до цієї ОТГ, наприклад:

[Про утворення Роганської селищної територіальної громади Харківського району Харківської області] : Рішення Роганської селищної та Пономаренківської сільської ради від 24 червня 2016 року // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - № 33. - С. 31.

Рубрики:

Рогань, селище міського типу -- Роганська селищна територіальна громада -- Харківський район -- Харківська область

Роганська селищна територіальна громада -- Харківський район -- Харківська область

Борове, село -- Роганська селищна територіальна громада -- Харківський район -- Харківська область

Пономаренки, село -- Роганська селищна територіальна громада -- Харківський район -- Харківська область

Хроли, село -- Роганська селищна територіальна громада -- Харківський район -- Харківська область

Лелюки, село -- Роганська селищна територіальна громада -- Харківський район -- Харківська область

Логачівка, село -- Роганська селищна територіальна громада -- Харківський район -- Харківська область

Докучаєвське, селище -- Роганська селищна територіальна громада -- Харківський район -- Харківська область

Анотація: Роганську селищну територіальну громаду Харківського району Харківської області утворено шляхом об'єднання Роганської селищної та

Пономаренківської сільської ради з адміністративним центром у селищі міського типу Рогань, включивши до її складу села Борове, Лелюки, Логачівка, Пономаренки, Хроли та селище Докучаєвське.

[Про утворення Єлізарівської сільської територіальної громади Солонянського району Дніпропетровської області] : Рішення Дніпропетровської обласної ради від 14 серпня 2015 року // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - № 7. - С. 22.

Рубрики:

Єлізарове, село -- Єлізарівська сільська рада, тепер - Єлізарівська сільська територіальна громада -- Солонянський район -- Дніпропетровська область -- у 2016 р. село **перейменовано** на Святотасилівку

Єлізарове, село - дивись також Святотасилівка, село -- Солонянський район -- Дніпропетровська область

Єлізарівська сільська територіальна громада -- Солонянський район -- Дніпропетровська область

Барвінок, село -- Єлізарівська сільська територіальна громада -- Солонянський район -- Дніпропетровська область

Голубинівка, село -- Єлізарівська сільська територіальна громада -- Солонянський район -- Дніпропетровська область

Дальнє, село -- Єлізарівська сільська територіальна громада -- Солонянський район -- Дніпропетровська область

Крайкове, село -- Єлізарівська сільська територіальна громада -- Солонянський район -- Дніпропетровська область...

[Про перейменування села Єлізарове Солонянського району Дніпропетровської області на село Святотасилівка] : Постанова Верховної Ради України «Про перейменування окремих населених пунктів та районів» від 12.05.2016 № 1353-VIII // Відомості Верховної Ради. - 2016. - № 23. - Ст. 479.

Рубрики:

Єлізарове, село -- Солонянський район -- Дніпропетровська область

Святотасилівка, село -- Солонянський район -- Дніпропетровська область

Варто відзначити, інформацію щодо зміни назви в АТУ відображають різні ресурси в мережі Інтернет. Зокрема, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України спільно з Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру

створили ресурс «Геопортал адміністративно-територіального устрою України» [4], де розміщено відомості щодо об'єднаних територіальних громад. Усі дані чітко структуровані за областями, районами, але відсутня можливість знайти населений пункт за назвою до останнього перейменування. БД «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» працює як повноцінна інформаційно-пошукова система з усіма можливостями і перевагами, зокрема, надає можливість пошуку і за новою, і за попередньою назвою населеного пункту [3].

Доступ до Ресурсу можливий з головної сторінки сайту НІБУ, де розташований логотип у вигляді мапи України з написом «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення». При наведенні на нього курсором, відкривається вікно пошуку за географічною назвою, де, використовуючи словник та віртуальну клавіатуру, можна знайти необхідний населений пункт, район чи територіальну громаду.

Одним з перспективних напрямків розвитку Ресурсу для підвищення його інформаційного потенціалу, є наповнення відомостями зі збірників АТУ України за попередні роки. Це необхідно для визначення населеного пункту за назвою, яку він мав, наприклад, на початку ХХ ст. або відомості про населені пункти, які виключені з облікових даних АТУ і зникли з мапи України. Акумуляція таких відомостей в одній БД з можливістю оперативного пошуку інформації, на наш погляд, сприятиме оптимізації якісного обслуговування користувачів та полегшить роботу каталогізаторам, які заповнюють географічні рубрики у АБІС.

Розробка проекту з технології створення записів авторитетного файлу географічних назв, як зведеної бази нормалізованих географічних назв України з краєзнавчим компонентом (а саме – дослідження та фіксація історичних назв населених пунктів) має стати наступним кроком у розвитку електронної краєзнавчої бібліографії.

Підсумовуючи, зазначимо, що інформаційні ресурси НІБУ посідають важливе місце у сучасному бібліотечному інформаційному середовищі України. Реалізуючи можливості наявного потенціалу та виконуючи методичну функцію у сфері історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності, Бібліотека створює власні електронні бібліографічні ресурси, популяризує та надає відкритий доступ до них у мережі Інтернет. Це дозволить покращити умови обслуговування віддалених користувачів Бібліотеки та стане у нагоді бібліотечним фахівцям, краєзнавцям, вченим-історикам.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : монографія / В. Бондаренко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 276 с.
2. Верменич Я. В. Адміністративно-територіальний устрій українських земель [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – Київ: Наукова думка, 2003. – 688 с. : іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Administratyvny_podil (останній перегляд: 22.08.2018)
3. Волошінська Н. О. Зміни в Адміністративно-територіальному устрої України та їх відображення у довідково-пошуковому апараті Національної історичної бібліотеки України / Н. О. Волошінська // Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 2 листоп. 2017 р. – К., 2017. – С. 43-51.
4. Геопортал адміністративно-територіального устрою України. – Режим доступу: <http://atu.minregion.gov.ua/ua/home> (останній перегляд: 22.08.2018).
5. Концепція розвитку Національної історичної бібліотеки України на період до 2020 року. – Режим доступу:

http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1443&Itemid=2029 (останній перегляд: 22.08.2018).

6. Науково-методичні рекомендації з виявлення, відбору та опрацювання краєзнавчих документів для бази даних «Історія міст і сіл України» / Нац. іст. б-ка України; підгот.: Н. О. Волошінська, О. В. Михайлова, В. П. Кисельова ; ред.: І. В. Чеховська, Т. С. Кудласевич. - К., 2016. - 74 с.: іл., табл.
7. Пономаренко Л. О. Створення та розвиток інтегрованого галузевого інформаційно-бібліографічного ресурсу в провідних бібліотеках МОН України і НАПН України в сучасних умовах / Л. О. Пономаренко // бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2015. – № 1. – С. 57.
8. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями : Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 254-VIII. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254-19> (останній перегляд: 22.08.2018).
9. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (останній перегляд: 22.08.2018).
10. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (останній перегляд: 22.08.2018).
11. Режим доступу :
http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
(останній перегляд 22.08.2018).

12. Швецова-Водка Г. М. Науково-допоміжна бібліографія в діяльності універсальних бібліотек усеукраїнського рівня національної системи НТІ України / Г. М. Швецова-Водка // Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації. – 2017. – Вип. 50. – С. 112-123.
13. Шемаєва Г. В. Етапи розвитку наукових комунікацій // Вісник ХДАК. – 2017. – Вип. 50. – С. 24-35.